



מנחם אב התשס"ז



בס"ד

פרשיות "שמע ישראל" ו"והיה אם שמוע"
לפרשת עקב

<p>אחרים, והשתחיתם, להם. יז וחרה אף-יהוה בכם, ועצר את-השמים ולא-יהיה מטר, והאדמה, לא תתן את-יבולה; ואבדתם מהרה, מעל הארץ הטבה, אשר יהוה, נתן לכם.</p> <p>יח ושמתם את-דברי אלה, על-לבבכם ועל-נפשכם; וקשרתם אתם לאות על-ידיכם, והיו לטוטפות בין עיניכם.</p> <p>יט ולמדתם אתם את-בניכם, לדבר בם, בשבתך בביתך ובלכתך בדרך, ובשכבך וביקומך.</p> <p>כ וכתבתם על-מזוזות ביתך, ובשערך.</p> <p>כא למען ירבו ימיכם, וימי בניכם, על האדמה, אשר נשבע יהוה לאבותיכם לתת להם--כימי השמים, על-הארץ. {ס}</p>	<p>ו והיו הדברים האלה, אשר אנכי מצוין היום-על-לבבך.</p> <p>ז ושנתם לבניך, ודברת בם, בשבתך בביתך ובלכתך בדרך, ובשכבך וביקומך.</p> <p>ח וקשרתם לאות, על-ידך; והיו לטוטפות, בין עיניך.</p> <p>ט וכתבתם על-מזוזות ביתך, ובשערך. {ס}</p>
--	---

1. רמב"ם בהלכות קריאת שמע פרק א' הלכות א' וב':
 א פעמיים בכל יום, קוראין קרית שמע--בערב ובבוקר: שנאמר "ובשוכבך ובקומך" (דברים ו, ז; דברים יא, ט)-- בשעה שדרך בני אדם שוכבין, וזה הוא לילה; ובשעה שדרך בני אדם עומדין, וזה הוא יום.

ב ומה הוא קורא: שלוש פרשיות אלו--והן "שמע" (דברים ו, ד-ט), ו"והיה אם שמוע" (דברים יא, ג-כא), ו"ויאמר" (במדבר טו, לז-מא). ומקדימין לקרות פרשת "שמע", מפני שיש בה ציווי על ייחוד השם, ואהבתו ותלמודו: שהוא העיקר הגדול, שהכול תלוי בו. ואחריה "והיה אם שמוע", שיש בה ציווי על שאר המצוות כולן. ואחר כך פרשת "ציצית", שגם היא יש בה ציווי על זכירת כל המצוות.

2. משנה במסכת ברכות פרק ב' הלכה ב':
 "אלו הן בין הפרקים--בין ברכה ראשונה לשנייה, ובין שנייה ל"שמע" (דברים ו, ד), ובין "שמע" ל"והיה, אם שמוע" (דברים יא, ג), בין "והיה, אם שמוע" ל"ויאמר" (במדבר טו, לז), בין "ויאמר" לאמת ויציב. רבי יהודה אומר, בין "ויאמר" לאמת ויציב לא יפסיק. אמר רבי יהושע בן קורחה, למה קדמה "שמע" ל"והיה, אם שמוע"--אלא כדי שיקבל עליו עול מלכות שמיים תחילה, ואחר כך יקבל עליו עול מצוות; "והיה, אם שמוע" ל"ויאמר"--ש"והיה, אם שמוע" נוהג ביום ובלילה, ו"ויאמר" אינו נוהג אלא ביום."

3. השוואה בין פרשיות "שמע" ל"והיה אם שמוע"

<p>יג והיה, אם-שמע תשמעו אל-מצותי, אשר אנכי מצוה אתכם, היום--לאהבה את-יהוה אלהיכם, ולעבדו, בכל-לבבכם, ובכל-נפשכם. יד ונתתי מטר-ארצכם בעתו, יורה ומלקוש; ואספת דגנך, ותירשן ויצהרן. טו ונתתי עשב בשדך, לבהמתך; ואכלת, ושבעת. טז השמרו לכם, פן יפתה לבבכם; וסרתם, ועבדתם אלהים</p>	<p>ד שמע, ישראל: יהוה אלהינו, יהוה אחד.</p> <p>ה ואהבת, את יהוה אלהיך, בכל-לבבך ובכל-נפשך, ובכל-מאדך.</p>
--	---

4. נחמה ליבוביץ ב"עיונים לספר דברים"

"קבלת עול מלכות שמים לא תיתכן אלא מתוך אהבה, קבלת עול מצוות תתכן אף מתוך יראה, ולכן בפרשה השנייה ("והיה אם שמוע") נזכרים שכר ועונש ולא בראשונה ("שמע"), כי אהבה אינה צריכה לתגמול ואין היא נרכשת בהתראה של עונשים."

לשון יחיד מול לשון רבים

5. רש"י על "בכל לבבכם ובכל נפשכם"

"בכל לבבכם ובכל נפשכם - והלא כבר הזהיר בכל לבבך ובכל נפשך אלא אזהרה ליחיד אזהרה לצבור"

6. הרמב"ן על "בכל לבבכם ובכל נפשכם"

"בכל לבבכם ובכל נפשכם - ... ובאור הענין, כי השם לא יעשה הנסים תמיד, לתת מטר הארץ בכל עת יורה ומלקוש ולהוסיף בדגן ובתירוש וביצהר ולהרבות גם העשב בשדה לבהמה או שיעצור השמים ויבשו, רק על

שיש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו מדקאמר יש לך אדם ש"מ שדבר זה בלתי מצוי כי אם באדם אחד או מתי מספר שבטלה דעתם אצל כל אדם אבל לא בציבור כי לא שכיח הדבר שרבים יסכימו על דעה נפסדה זו.

ולפי מה שפרש רשי בכל מאדך בכל מדה שהוא מודד לך להרע או להיטיב הרי פרשה זו מדברת מזמן קבלת השכר והוא עת דודים ואין שייכות הברכה שעל הרעה לכאן כי אינה כפי הזמן אשר הוא עומד בו. ועוד נראה שאין צורך לומר כאן שיעבוד ה' בכל מדה שהוא מודד לו אפילו בזמן קבלת הרעה לפי שדבר זה כבר אמור הוא בפרשה זו שנאמר ואבדתם מהרה מעל הארץ וגו' ושמתם את דברי אלה על לבבכם רוצה לומר שאפילו בזמן שצאן אובדות יהיו מכל מקום יעבדו את ה' על כל פנים וישימו דבריו על לבבם וכן פירש רש"י ואם כן ענין זה אמור בפרוש לך לא הוצרך לומר ובכל מאדכם"

13. רש"י על הפסוק "ושמתם את דברי אלה"

"ושמתם את דברי - (ספרי) אף לאחר שתגלו היו מצויינים במצות הניחו תפילין עשו מזוזות כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו וכן הוא אומר (ירמיהו לא) הציבי לך ציונים"

היחס בין הציוויים על לימוד תורה, תפילין ומזוזות בפרשיות "שמע" ו"והיה אם שמוע"

14. רש"י הירש

"אם נשווה את הפסוקים האלה (דברים י"א י"ח-כ) לפסוקים המקבילים להם (דברים ו' ו'ט) הרי מגמת הפסוקים שלנו גלויה לעין, הם באו להבליט את "חובת הגוף" את ההתחייבות האישית לתורה הנוהגת בכל הנסיבות, שם בקש הכתוב ללמד את אחדות חיי האדם מתוך תודעת אחדות ה', משום כך הוא מוסיף שם את כל הנובע מכך: מוטל על האדם למסור לה' את כל ישותו על כל בחינותיה "בכל לבבך ובכל נפשך וכל מאדך" (פסוק ה'), לתפקיד זה יכוון את כל מחשבותיו ורגשותיו (פסוק ו') וזה יהיה תוכן ההוראה והחינוך של הבנים וכן תוכן כל חייו ברשות היחיד וברשות הרבים, בשעת מנוחה ובשעת קימה (פסוק ז'), ועליו לשאת תפקיד זה לנגדו תמיד על ידי סמל התפילין והמזוזה (פסוקים ח'ט). ואילו כאן סמל התפילין מנותק מסמל המזוזה כי התפילין באו לקשור בעבותות התורה את כל האישיות החושבת, הרוצה, והמבצעת. נמצא שכל עצמם אינם אלא ביטוי סמלי להתחייבות האישית לתורה. התחייבות זאת נלמדת מן האמור כאן "ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם" ולפיכך מצות תפילין סמוכה למאמר זה (פסוק י"ח), והרעיון הכלול בשני אלה הופך אחר כך (פסוק י"ט) לתוכנית הלימודים של הנוער, ולתוכן כל החיים ברשות היחיד וברשות הרבים, בשעת מנוחה ובשעת קימה. וברור שזו כוונת הדברים: כאשר תגלו מארצכם, ושוב לא תהיה לכם אדמה משלכם שתוכלו לשעבד אותה לתורת ה', קחו עמכם את תורת ה' בדרככם, שכן לבבכם ונפשכם, וכל ישותכם החושבת, הרוצה והמבצעת עודנה משועבדת לתורת ה' ועליכם להזכיר תמיד לעצמכם ולאחרים את ההתחייבות הזאת לתורה. לשם כך הניחו את אות התפילין על ידכם ועל ראשכם, שכן אתם עדיין נושאי דבר ה', עדיין אתם עם תורת ה'. ולתכלית זאת

מעשה רוב העם, אבל היחיד הוא בזכותו יחיה והוא בעונו ימות. והנה אמר כי בעשותם כל המצות מאהבה שלימה יעשה עמהם את כל הנסים האלה לטובה, ואמר כי בעבדם ע"ז יעשה עמהם אות לרעה: ודע כי הנסים לא יעשו לטובה או לרעה רק לצדיקים גמורים או לרשעים גמורים, אבל הבינונים כדרך מנהגו של עולם יעשה בהם טובה או רעה כדרכם וכעלילותם"

7. נחמה ליבוביץ ב"עיונים לספר דברים"

"אהבת ה' היא אהבה אינדיבידואלית, הפרט חותר לקראתה על ידי חינוך עצמי בהעלאת נפשו וזיכוכה, ואילו קבלת עול מצוות וקיומם המלא לא ייתכנו אלא בחברה האנושית, אדם החי באי בודד ואינו נמנה על חברה אנושית יוכל אמנם להגיע לדרגת "ואהבת" אך לא יוכל לקיים את "אם שמוע תשמעו אל מצוותי" באשר המצוות ברובן מתייחסות לחיי האדם בחברה, במשפחה, במדינתו, ועם כל המין האנושי. ועל כן "ואהבת" בלשון יחיד, ו"והיה אם שמוע תשמעו" בלשון רבים."

8. ה"כלי יקר"

"ונאמרה פרשה בלשון הרבים חוץ מן ואספת דגנך כי כן נאמר (שמות כ"ג כ"ה) "ועבדתם את ה' אלוהיכם וברך את לחמך" שפירשו הראשונים (רש"י ברכות ח' ע"א) כי עבודת ה' טובה יותר בציבור כמו שנאמר (איוב ל"ו ה') "הן אל כביר ולא ימאס כביר כח לב" אבל האכילה טובה יותר כשכל אחד אוכל פיתו לבדו ולא ירבו בסעודת מרעים ע"כ נאמר כאן ולעבדו בכל לבבכם וגו' ואספת דגנך כי טוב הוא בזמן שכל אחד מאסף דגנו לעצמו וכן כשיושב בביתו לבדו כמו שנאמר בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך כי כל אלה הדברים אינן שייכים לומר על הכלל."

"בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך"

9. רש"י על פרשת "שמע"

בכל לבבך - (ספרי) בשני יצריך ד"א בכל לבבך שלא יהיה לבך חלוק על המקום
ובכל נפשך - אפילו הוא נוטל את נפשך
ובכל מאדך - (ברכות טז) בכל ממונך יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לך נאמר ובכל מאדך, דבר אחר ובכל מאדך בכל מדה ומדה שמודד לך בין במדה טובה בין במדת פורענות וכן דוד הוא או' (תהילים קטז) כוס ישועות אשא וגו' (שם) צרה ויגון אמצא וגו'

10. רש"י על פרשת "והיה אם שמוע"

"ולעבדו בכל לבבכם - עבודה שהיא בלב וזו היא תפלה שהתפלה קרויה עבודה שנאמר (דניאל ו) אלהך די אנת פלח לי' בתדירא וכי יש פולחן בבבל אלא על שהיה מתפלל שנאמר (שם) וכיון פתיחן ליה וגו' וכן בדוד הוא אומר (תהילים קמא) תכון תפלתי קטרת לפניך"

11. אור החיים

"בכל לבבכם ובכל נפשכם - ולא אמר בכל מאדכם כסדר אמר בפרשת שמע, לפי שפרשת שמע נאמרה בלשון יחיד ליכול להיות שימצא יחיד שיהיה לו ממונו חביב עליו מנפשו, אבל כללות הציבור שעמהם מדבר מו הנמנע שיהיה להם ממונם חביב מנפשם כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו, ולזה כשאמר בכל נפשכם מכ"ש בכל מאדכם"

12. ה"כלי יקר"

"ומה שנאמר בכל לבבכם ובכל נפשכם ולא נאמר ובכל מאדכם לפי מה שפירש רש"י שלכך נאמר בכל מאדך לפי

עליכם לחנך את בניכם, וזו תהיה תמצית כל חייכם בבית ומחוצה לו."

15. הרמב"ן

"ושמתם את דברי אלה - אף לאחר שתגלו היו מצוינין במצות, הניחו תפילין עשו מזוזה, כדי שלא יהו עליכם חדשים כשתחזרו, וכן הוא אומר (שם שם כ) הציבי לך ציונים, לשון רש"י. וכבר כתבתי פירוש הענין, כי המצות האלה חובת הגוף הם, ודינם בכל מקום כמו בארץ, אבל יש בו במדרש הזה סוד עמוק וכבר רמזתי ממנו (ויקרא יח כה):

והנה החזיר במצות האלה תפילין ודברי תורה ומזוזה כאן פעם שנית, לרמוז בהיקש הזה שנהיה חייבים בהם לאחר הגלות בחוצה לארץ, ומהם נלמוד לכל המצות שהן חובת הגוף שחייבן בכל מקום, ושנהיה פטורין בחוצה לארץ מחובת הקרקע כגון תרומה ומעשרות, כך הוא נדרש בספרי (עקב יז). וכוונת המדרש, מפני שסמך ושמתם אל ואבדתם. אבל עיקר הכתוב בארץ, דכתיב (פסוק כא) למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה. או יאמר "למען ירבו ימיכם", שתשובו ותארכו בה ימים לעולם:"

16. המהר"ל מפראג בפירושו לרש"י "גור אריה"

"ושמתם את דברי אלה - ולי נראה דהאי קרא "ושמתם את דברי אלה" בכל זמן איירי, ולעולם אתם חייבים במצוות אלה, אלא שלכך סמך (הכתוב) אל "ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה" לומר שאף לאחר שתגלו תהיו חייבים במצוות, אבל מה שכתב רש"י "כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו" קשה, דהרי בלא טעם זה חייבים, דהא כל מצוה שהיא חובת הגוף חייבים בין בארץ ובין בחוצה לארץ? ויש מפרשים, כי כאשר גלו בין האומות, ואין לישראל מקומות ובתים בפני עצמם רק על דרך שאלה ושכירות, ואם לא יקיימו ישראל מצוות מזוזה בגלות שאין להם בתים מיוחדים וכן (לא יקיימו) מצוות תפילין מפני שצריך שלא יסיח דעתו מן התפילין, ראוי שיהיו פטורין מן התפילין בגולה, כי איך לא יהיה להם היסח הדעת (בגלות בשבתם בין העמים) - ואם כן יהיה המצוות עליהם חדשים כשיחזרו לברך, ולכן אמר, שאף בחוץ לארץ יקנו להם בתים, כדי שיעשו להם מזוזה, וכן בגלות יסירו הטרדות ויתחייבו בתפילין, כדי שיא יהיו נראין חדשים מזוזה ותפילין"

17. הרמב"ן

"ויתכן בדרך הפשט שבא להוסיף בכאן לדבר במ, כי שם (לעיל ו ז) צוה ודברת אתה במ בשבתך בביתך, וכאן אמר שנלמד אותם את בנינו עד שידברו במ הבנים בכל שעה. וכן הוסיף בכאן ולמדתם אותם, כי "ושננתם" שיספר להם המצות, וכאן עד שילמדו אותם וידעום ויבינו אותם וטעמיהם לדבר עמך במ בכל העתים. וכן הוסיף כאן כימי השמים על הארץ, שהוא לדור דורים. או הם השמים והארץ הראשונים וימי עולם, והמשכיל יבין"

הרמב"ן בפרושו על "לדבר במ":

"ויתכן בדרך הפשט שבא להוסיף בכאן לדבר במ, כי שם (לעיל ו ז) צוה ודברת אתה במ בשבתך בביתך, וכאן אמר שנלמד אותם את בנינו עד שידברו במ הבנים בכל שעה. וכן הוסיף בכאן ולמדתם אותם, כי "ושננתם" שיספר להם המצות, וכאן עד שילמדו אותם וידעום ויבינו אותם וטעמיהם לדבר עמך במ בכל העתים."

18. הרש"ר הירש

"ולמדתם וגו' - "לימוד" מקיף יותר מאשר "שינון" שהרי כבר אמרנו (לעיל ו ז) ש"שינון" הוא הוראת תוכן המצוות במשפטים קצרים ומצומצמים"

19. רש"י

"ושננתם - לשון חדוד הוא שיהיו מחודדים בפיך שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו אלא אמור לו מיד"

20. הרשב"ם

"ושננתם - לשון חידוד לפרשם היטב, כמו אשר שננו כחבר לשונם"

מדוע פרשיות "שמע" ו"והיה אם שמוע" אינם צמודות בתורה

21. הגמרא בברכות י"ב:

"וקורין עשרת הדיברות, שמע, והיה אם שמוע, אמר רבי יהודה אמר שמואל - אף בגבולין ביקשו לקרות כן, אלא שכבר בטלום מפני תערומת המינים."

22. הגמרא בסוטה מ"א:

"וקורא מתחילת אלה הדברים עד שמע, ושמע והיה אם שמוע עשר תעשר"

מיקומם של שתי הפרשיות בספר דברים:

23. דברים פרק ה' פסוקים ד'-ה'

"פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש",
"אנכי עומד בין ה' ובניכם... להגיד לכם את דבר ה' כי יראתם מפני האש..."

24. דברים פרק ה' פסוק כ"ד

"קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה'... ואת תדבר אלינו את כל אשר ידבר ה'..."

25. דברים פרק ה' פסוק כ"ח

"ואתה פה עמד עמדי ואדברה אליך את כל המצוה והחוקים והמשפטים אשר תלמדם לעשות בארץ אשר אנכי נותן להם לרשתה"

26. דברים פרק ו' פסוק א'

"זאת המצוה החוקים והמשפטים אשר צוה ה'... ללמד אתכם לעשות בארץ..."

27. דברים פרק י"ב

"אלה החוקים והמשפטים אשר תשמרו, לעשות בארץ אשר נתן..."

28. פרק י"א - פסוק כ"ב

▪ "כי אם שמר תשמרון את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם לעשתה לאהבה את ה' א-להיכם ללכת בדרכיו ולדבקה בו"

**29. חלוקת נאום המצוות לשתי יחידות - יחידה של "מצוה" (פרקים ו'-י"א),
ויחידה של חוקים ומשפטים (פרקים י"ב-כ"ו)**

<p>א וְאֶהְבֶּתְךָ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ; וְשָׁמַרְתָּ מִשְׁמֵרֹתָיו, וְחָקְתָּו וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֹתָיו--כָּל-הַיָּמִים. ח וְשָׁמַרְתָּם, אֶת-כָּל-הַמִּצְוָה, אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה, הַיּוֹם--לְמַעַן תִּחְזְקוּ, וּבְאֵתָם וּיְרַשְׁתֶּם אֶת-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אֲתֶם עֹבְרִים שָׁמָּה, לְרִשְׁתָּהּ. ט וּלְמַעַן תֵּאָרִיכוּ יָמִים עַל-הָאָדָמָה, אֲשֶׁר נֹשְׁבֵעַ יְהוָה לְאַבְתִּיכֶם לְתֵת לָהֶם וּלְזֶרְעָם--אֶרֶץ זֹבַת חֶלֶב, וְדִבְשׁ. {ס}</p> <p>י כִּי הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אֲתָה בָא-שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ--לֹא כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא, אֲשֶׁר יֵצְאתֶם מִשָּׁם: אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת-זֶרְעֲךָ, וְהִשְׁקִיתָ בְּרִגְלֶךָ כַּגֵּן הַיֵּרֶק. יא וְהָאָרֶץ, אֲשֶׁר אֲתֶם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ--אֶרֶץ הָרִים, וּבְקִעֹת; לְמַטֵּר הַשָּׁמַיִם, תִּשְׁתָּה-מֵיָם. יב אֶרֶץ, אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ דִּרְשָׁה אֹתָהּ: תָּמִיד, עֵינֶי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּהּ--מֵרְשֵׁית הַשָּׁנָה, וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה.</p>	<p>א וְזֹאת הַמִּצְוָה, הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים, אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם, לְלַמֵּד אֹתְכֶם--לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ, אֲשֶׁר אֲתֶם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. ב לְמַעַן תִּירָא אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, לְשַׁמֵּר אֶת-כָּל-חֻקְתָּיו וּמִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה, אֹתָהּ וּבִן-בִּנְךָ, כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ--וּלְמַעַן יֵאָרְכוּ יָמֶיךָ. ג וְשָׁמַעְתָּ יִשְׂרָאֵל, וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת, אֲשֶׁר יִטַּב לְךָ, וְאֲשֶׁר תִּרְבּוֹן מֵאֵד: כֹּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ, לְךָ--אֶרֶץ זֹבַת חֶלֶב, וְדִבְשׁ</p>
---	---